

บทที่ 3

ความเป็นมาของหาบเร่แผงลอย ชุมชนท่าพระจันทร์และลักษณะหาบเร่แผงลอย ท่าพระจันทร์

ในบทนี้จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหาบเร่แผงลอยและชุมชนท่า
พระจันทร์

3.1 ความเป็นมาของหาบเร่แผงลอย

การประกอบอาชีพค้าขายทางปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาต่อเนื่องมาจนถึง
สมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 การค้าอาหาร
ข้างทางเป็นการค้าตามแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก เนื่องจากชาวไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำลำ
คลอง ผู้ค้าไม่ได้ประสงค์ที่จะขยายการค้า (เกียรติ จิระกุลและคณะ, 2525, น. 306) นอกจากนี้
ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในภายหลัง และการเข้าสู่เศรษฐกิจระบบตลาด (Market economy)
อันเป็นผลจากสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 ตลอดจนความพยายามในการพัฒนาประเทศ
ให้ทันสมัย ซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ทำให้เกิดการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา
ประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจจากการผลิต
เพื่อทดแทนการนำเข้าสู่การผลิตเพื่อเน้นการส่งออก ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนมีบทบาทอย่าง
สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของการประกอบอาชีพการค้าข้างทางในกรุงเทพมหานคร

3.1.1 ความเป็นมาของการค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร

การค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานครสมัยปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาจากการค้า
ข้างทางในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาควบคู่ไปกับการประกอบ
การค้าขนาดเล็ก รูปแบบของการค้าในสมัยนั้นเป็นการค้าที่เรียกว่า “ตลาดน้ำ” ผู้ค้าส่วนใหญ่เป็น
ผู้หญิงเนื่องจากผู้ชายถูกเกณฑ์แรงงานในระบบศักดินา และเป็นการค้าในเศรษฐกิจแบบยังชีพ
ไม่เน้นการขยายการค้าและเป็นการค้าขายแบบง่าย ๆ (เรณู สังข์ทองจีน, 2534, น 8;)

คำว่า “หาบเร่แผงลอย” เกิดขึ้นจากการที่การค้าขายขึ้นจากการค้าทางน้ำมาเป็น
การค้าทางบก โดยการค้าแบบไม่อยู่กับที่หรือหาบเร่ นั้นปรากฏในรูปของการหาอาหารเร่ขาย

ตามถนน (เฉลิมศักดิ์ รามโกมุท, 2537, น.49-53) ส่วนการค้าแบบอยู่กับที่มีปรากฏตาม “ตลาดบก” นอกกำแพงพระนคร (ส.พลายน้อย, 2544, น. 59) สินค้าที่ขายส่วนใหญ่คืออาหาร การค้าหาบเร่แผงลอยบนบกมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อมีการสร้างถนนมากขึ้น และการคมนาคมหลักเปลี่ยนจากการคมนาคมทางน้ำมาเป็นการคมนาคมทางบก ทั้งรัฐเองก็มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนการค้าหาบเร่แผงลอย ด้วยการส่งเสริมให้มีตลาดนัดเพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน

กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ประกอบกับรายได้ที่ตกต่ำลงของเกษตรกรอันเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ดึงเอาแรงงานส่วนเกินออกจากภาคเกษตร รวมทั้งเป็นผลให้แรงงานในภาคเกษตรกรรมอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ก่อนการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้นจากการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของกองทัพแรงงานสำรอง หรือแรงงานส่วนเกินของผู้ที่ไม่สามารถเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างได้เข้าสู่กรุงเทพฯ และยังเกิดอุปสงค์ต่ออาหารราคาถูก (นฤมล นิราทร, 2548)

การศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพอิสระในเศรษฐกิจนอกภาคทางการในปี ค.ศ. 1988(พ.ศ. 2531) ระบุว่า การที่อาชีพอิสระขยายตัวอย่างรวดเร็วนับแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา เป็นผลจากสาเหตุ 2 ประการคือ นโยบายที่มุ่งสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยละเลยภาคเกษตรกรรม เป็นผลให้แรงงานชนบทอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และประการที่สองคือการขยายตัวของอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม และภาคบริการอันเนื่องมาจากนโยบายที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก (นฤมล นิราทร, 2548) ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 อันเป็นผลให้เกิดการเลิกจ้างแรงงานเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการคาดการณ์ว่าจะมีแรงงานจำนวนหนึ่งเข้าสู่การค้าอาชีพการค้าหาบเร่แผงลอย (Homenet, 2002 อ้างใน นฤมล นิราทร, 2548) ประกอบกับการที่รัฐที่มีนโยบายสนับสนุนการประกอบอาชีพอิสระขนาดเล็ก และการผ่อนผันของกรุงเทพมหานครต่อการประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอย

ในระดับผู้ค้า ภาพของผู้ประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอยอาหาร เป็นภาพของประชาชนที่อยู่ชายขอบของสังคมในหลายด้าน คือเป็นทั้งผู้อพยพจากต่างจังหวัด มีรายได้น้อย ไม่มีโอกาสในการประกอบอาชีพอื่นๆ เนื่องจากการศึกษาต่ำ แต่การศึกษาบางชั้นพบว่า มีผู้ประกอบอาชีพที่สามารถสะสมทุนได้(นฤมล นิราทร, 2548)

การที่อาชีพการค้าหาแร่แฝงลอยเป็นอาชีพที่ใช้ทุนไม่มาก ผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย หน่วยงานของรัฐ เช่นกรุงเทพมหานครจึงให้การผ่อนปรนต่อผู้ค้าที่ประกอบการค้านอกพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต (กรุงเทพมหานคร, 2540; 2546) ซึ่งนับว่าเป็นการรักษาอาชีพอิสระนี้ไว้ เพื่อดูดซับแรงงานส่วนเกินจากภาคอุตสาหกรรมในยามที่ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ

3.1.2 มิติทางกฎหมายและมาตรการของรัฐ

หลังการรวมเทศบาลนครกรุงเทพเข้ากับเทศบาลนครธนบุรีในปี พ.ศ. 2515 มีการตราข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องควบคุมผู้ค้าแร่ และข้อบัญญัติควบคุมแฝงลอยในปี พ.ศ. 2519 ทั้งนี้กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลการค้าหาแร่แฝงลอยมีดังนี้

- 1) ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องควบคุมผู้ค้าแร่ พ.ศ. 2519 และเทศบัญญัติควบคุมแฝงลอย พ.ศ. 2519
- 2) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง พ.ศ. 2535
- 3) พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535
- 4) ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง การจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ พ.ศ. 2545
- 5) ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการจัดเก็บค่าบริการรักษาความสะอาดบริเวณทางเท้าที่ใช้ตั้งวางแฝงลอย พ.ศ. 2545

มาตรการทางกฎหมายที่ใช้กำกับดูแลการค้าหาแร่แฝงลอยข้างต้นนอกจากจะชี้ถึงความตระหนักของรัฐต่อการกำกับดูแลการค้าข้างทางแล้ว ยังสะท้อนถึงความสำคัญของการค้าหาแร่แฝงลอยต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่ภาครัฐจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมืองให้อำนาจกรุงเทพมหานคร ด้วยความเห็นชอบจากเจ้าพนักงานจราจร กำหนดจุดผ่อนผันให้ประกอบการค้าได้

พระราชบัญญัติสาธารณสุขกำหนดให้อำนาจกรุงเทพมหานครด้วยความเห็นชอบของเจ้าพนักงานจราจรมีอำนาจออกประกาศกำหนดบริเวณที่ห้ามทำการค้า ส่วนข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่อง การจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ พ.ศ. 2545 กำหนดแนวทาง

ปฏิบัติของผู้ค้าในการขายของในพื้นที่สาธารณะ ผู้ประกอบการค้าต้องมีใบอนุญาตให้ประกอบการค้า ผู้ค้าต้องแสดงบัตรอนุญาต สินค้าที่ขายจะต้องเป็นสินค้าชนิดเดียวกับที่ได้ขออนุญาตประกอบการค้า

หากพิจารณาแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2530-พ.ศ. 2534) จนถึงฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2540-พ.ศ. 2549) จะพบว่าในทัศนะของกรุงเทพมหานคร หาบเร่แผงลอยเป็นปัญหาด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง นโยบายว่าด้วยหาบเร่แผงลอยจึงถูกบรรจุไว้ในส่วนแผนพัฒนาสภาพแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ในส่วนของแผนแก้ไขความยากจนในเมือง ในแผนฉบับเดียวกันปรากฏข้อความที่สนับสนุนการประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอยด้วยมาตรการต่างๆ ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ระบุว่า “ให้ควบคุมผู้ค้าในจุดผ่อนผันทั้ง 286 จุด ให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยที่กรุงเทพมหานครกำหนด มิให้จำนวนจุดผ่อนผันและผู้ค้าเพิ่มขึ้นและมีให้มีการประกอบอาหารบริเวณทางเท้า” (สำนักนโยบายและแผน, กรุงเทพมหานคร, 2538, น. 58) เนื่องจากต้องการให้กรุงเทพมหานครเติบโตอย่างเป็นระบบตามหลักสากลของการพัฒนาเมือง ในขณะที่แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 อันเป็นแผนที่จัดทำขึ้นภายใต้แนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และให้ความสำคัญต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจของประชาชน ไม่ปรากฏตามมาตรการใดๆ เกี่ยวกับการจัดระเบียบการค้าหาบเร่แผงลอย แต่มีการสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพอิสระตลอดจนการสนับสนุนเงินทุนเพื่อการกู้ยืมในการประกอบอาชีพอิสระขนาดเล็ก ซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้ประกอบการและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ประสบปัญหาขาดเงินลงทุนและต้องการขยายกิจการ

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ มาตรการในการดำเนินการกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งที่ผ่านมามาตรการของกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญต่อการจัดระเบียบมากกว่า การพัฒนาหาบเร่แผงลอย โดยนโยบายเกี่ยวกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยชัดเจนในสมัย ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครนายอภิรักษ์ โกษะโยธิน ที่ออกมาตรการจัดระเบียบหาบเร่ แผงลอยอย่างจริงจัง โดยจะทำการตักเตือนผู้ค้าที่ยังฝ่าฝืนให้ปฏิบัติตามระเบียบให้ถูกต้อง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นการคืนทางเท้าให้กับประชาชนได้สัญจรอย่างสะดวกยิ่งขึ้น ลดอุบัติเหตุที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินและมีการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอย ณ สำนักงานเขตพื้นที่ เพื่อให้คำแนะนำ และช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ บรรเทาผล พร้อมทั้งการให้ความช่วยเหลือในการจัดหาสถานที่ค้าขายแห่งใหม่ที่เหมาะสม ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์การจัดระเบียบหาบเร่แผง

ลอย ทั้งนี้ หากผู้ค้าที่ไปตรวจสอบแผงค้าในงานตลาดนัดแผงค้าที่จัดขึ้นแล้ว ยังไม่ได้ทำเลหรือสถานที่ทำการค้าที่ต้องการ อีกทั้งยืนยันที่จะตั้งแผงค้า ณ จุดค้าขายเดิม ต้องไปยื่นเรื่องต่อศูนย์ให้คำปรึกษาการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอย ณ สำนักงานเขตพื้นที่ เพื่อพิจารณาดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมเป็นรายๆ ไป โดยผู้ค้านอกจุดผ่อนผันในบริเวณเดียวกันจะต้องรวมตัวกัน พร้อมทั้งเสนอแผนในการพัฒนาพื้นที่และบริหารจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์การจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยเช่นเดียวกับผู้ค้าจุดผ่อนผัน เนื่องจากต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่กีดขวางการจราจร มีขนาดแผงค้าไม่เกิน 2 ตารางเมตร เว้นช่องทางเดินสะดวกไม่ต่ำกว่า 1 เมตร มีการทำความสะอาดสม่ำเสมอ เป็นต้น โดยเขตฯ จะจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปดูความเหมาะสม หากเป็นไปตามเกณฑ์จะให้ทดลองปฏิบัติตามที่เสนอพร้อมทั้งติดตามและประเมินผลเป็นเวลา 15 วัน หากปฏิบัติได้จริง สำนักงานเขตจะยื่นเรื่องเสนอต่อคณะกรรมการระดับเขต ประกอบด้วย กทม. กองบัญชาการตำรวจนครบาล (บชน.) และประชาคมเขต ในการพิจารณาเป็นจุดผ่อนผันผ่อนผันชั่วคราวต่อไป

นอกจากนี้ กลุ่มประชากรที่เป็นผู้ค้าหาบเร่แผงลอยนับว่าเป็นกลุ่มผู้ค้าที่สำคัญที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการหาเสียงในการสมัครชิงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเกือบทุกสมัย เช่น ในสมัยของผู้ว่าราชการ มรว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ที่มีนโยบายให้การค้าขายของหาบเร่แผงลอยขายได้ทุกวัน ภายใต้เงื่อนไขกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ใช้ถนน เจ้าของตึกอาคาร รวมทั้งการดูแลสุขภาพความสะอาดเพื่อป้องกันเชื้อโรคด้วย โดยมีสำนักงานเขตเป็นตัวกลางเชื่อมโยงตกลงกันให้ได้ เพราะเข้าใจดีว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้ค้าขายเยอะมากที่สุดเป็นการกระจายเม็ดเงินหมุนเวียนใน กทม. ซึ่งอาจจะทดลองให้ขายระยะเวลา 6 เดือน หรือ 1 ปี แล้วพิจารณาสถานการณ์ว่าเป็นอย่างไร หากพื้นที่ใดทำผิดสัญญา ก็ให้หยุดขายเดือนละ 2 ครั้ง โดยพิจารณาจากประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

ในด้านนโยบายระดับชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ประกาศส่งเสริมการประกอบกิจการส่วนตัวและธุรกิจขนาดเล็ก อันนับเป็นครั้งแรกที่มีการประกาศนโยบายสนับสนุนการประกอบอาชีพอิสระ นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (นภส ศิริสัมพันธ์, 2537, น. 34)

มิติทางกฎหมายและมาตรการของรัฐข้างต้นแสดงถึงการสนับสนุนการประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอยอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็คือการสนับสนุนในระดับชาติผ่านนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนและสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ส่วนในระดับท้องถิ่น การสนับสนุนทางตรงคือมาตรการให้การศึกษาโดยผ่านการรณรงค์ในเรื่อง

สุขภาพอาหารและอบรมในด้านต่างๆ ส่วนมาตรการทางอ้อมคือ การผ่อนปรนให้ประกอบอาชีพ แม้ว่าในหลายกรณีจะมีการจับและปรับผู้ค้าที่ฝ่าฝืน รวมทั้งนำไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่รัฐก็ตาม

มาตรการข้างต้นสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของรัฐที่มีต่อการค้าขนาดเล็ก จากการไม่ให้ความสำคัญและจำกัดการขยายตัว ไปสู่การส่งเสริมสนับสนุนทั้งในด้านโครงสร้างและการศึกษาซึ่งเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าโครงการเกี่ยวกับการสนับสนุนการประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอยจำนวนมากเกิดขึ้นในระยะหลัง ในขณะที่ในระยะต้นมาตรการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการจัดระเบียบของเมืองมากกว่า อาจกล่าวได้ว่าท่าที่ที่เปลี่ยนไปของรัฐสะท้อนการสนับสนุนการประกอบอาชีพอิสระขนาดเล็กมากขึ้น

3.2 ชุมชนท่าพระจันทร์

3.2.1 ความเป็นมาของชุมชนท่าพระจันทร์

ชุมชนท่าพระจันทร์เป็นชุมชนเก่าแก่ของราชวรวิหารพื้นเมืองชาวบางกอก แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ชุมชนท่าพระจันทร์เริ่มเป็นชุมชนตั้งแต่เมื่อใด ตั้งอยู่ใกล้กับวัดสลัก หรือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยโบราณวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและที่ตั้งของวัดจะสัมพันธ์กับที่ตั้งบ้านเรือนของขุนนางและราชวรวิหารด้วย นอกจากนี้ ท่าพระจันทร์เป็นพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณท่าน้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในอดีต ประชาชนจึงปลูกเรือนแพตามริมน้ำ ภายหลังที่มีสนธิสัญญาเบาริ่งทำให้กรุงเทพเจริญขึ้น มีการสร้างถนน ประชาชนจึงเริ่มอพยพจากริมน้ำมาอยู่ตามแนวถนนแทน (สมบัติ พลายน้อย, 2544)

โดยชื่อท่าพระจันทร์มาจากชื่อป้อมพระจันทร์ ซึ่งเป็นป้อมที่อยู่ตามแนวพระนครชั้นนอก เริ่มจากบริเวณโรงเรียนราชินีล่าง ประตูกุฎีสำราญราชวรวิหาร สะพานผ่านฟ้าลีลาศ บางลำพู ถนนพระอาทิตย์ วังหน้า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ ท่าช้างวังหลวง ท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งมีทั้งหมด 14 ป้อม ได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ ป้อมยุคลธร ป้อมมหาปราบ ป้อมมหากาฬ ป้อมหมูทะเลว ป้อมเสือทะยาน ป้อมมหาไชย ป้อมจักรเพชร ป้อมผีเสื้อ ป้อมมหาฤกษ์ ป้อมมหายักษ์ ป้อมพระจันทร์ ป้อมพระอาทิตย์ ป้อมอิศริณทร (ภาวิวรรณ์ นรพัลลภ, 2535)

ส่วนท่าเรือข้ามฟากที่พระจันทร์เป็นท่าเรือที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยรัชการที่ 1 ซึ่งในขณะนั้นมีท่าเรือเพียงไม่กี่แห่ง และได้เพิ่มท่าเรืออื่นๆมากขึ้นจากการที่เมืองมีการขยายตัว

มากขึ้นในสมัยรัชการที่ 3 จึงทำให้ท่าพระจันทร์กลายเป็นแหล่งพาณิชยกรรมที่สำคัญ เนื่องจากประชาชนในสมัยก่อนสัญจรทางน้ำ และท่าพระจันทร์ยังคงเป็นท่าเรือที่มีความสำคัญสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าชุมชนท่าพระจันทร์ เป็นแหล่งชุมชนและย่านพาณิชยกรรมที่สำคัญในสมัยรัชการที่ 5 เป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น เริ่มมีตลาดท่าพระจันทร์และตลาดใกล้เคียง คือ ตลาดท่าช้างและตลาดท่าเตียน ตลาดวังหลังฝั่งธนบุรี

3.2.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

อาณาเขตของท่าพระจันทร์ทางทิศเหนือติดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทิศตะวันออกติดวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทิศตะวันตกติดแม่น้ำเจ้าพระยา และทิศใต้ติดกับบริเวณท่าเรือมหาราชต่อท่าช้าง ท่าพระจันทร์นี้ตั้งอยู่บริเวณเขตเกาะรัตนโกสินทร์ บริเวณใกล้เคียงมีสถานที่ราชการที่เก่าแก่ และมีความสำคัญหลายแห่ง ตลอดจนสิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่งดงาม อาทิ พระบรมราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือบริเวณที่เป็นวังหน้าเดิม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร

แม้ท่าพระจันทร์จะตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง แวดล้อมด้วยสถานที่ราชการที่สำคัญและตึกเก่าแก่ที่งดงามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ตึกกรมศิลปากร ตึกโบราณแถบท่าช้างวังหลวงแต่บริเวณพื้นที่ข้างเคียงของท่าพระจันทร์กลับปรากฏมีชุมชนที่อยู่อาศัยและมีร้านค้าหาบเร่แผงลอยมากมายอยู่ท่ามกลางความงดงามโอ่อ่าของสถาปัตยกรรมโบราณ และความคิดคึกคักของชุมชนค้าขายที่มีลูกค้าแวะเวียนเข้ามาซื้อสินค้าตลอดเวลา ตลาดอาหารที่คึกคัก แหล่งขายอาหารโอชะรสนานาชนิดเปิดบริการลูกค้าตลอดวันมาเป็นเวลายาวนาน

สิ่งปลูกสร้างแถบท่าพระจันทร์ ส่วนที่ติดถนนมหาราชตรงข้ามวัดมหาธาตุจะเป็นตึกแถว จากการสอบถามป้าเฉลียว (ขายผักผลไม้ในตรอกมหาราช) ได้ข้อมูลว่าปลูกสร้างมานานแล้ว ในอดีตเคยมีไฟไหม้ครั้งใหญ่บริเวณท่าพระจันทร์เมื่อ 40 กว่าปีมาแล้ว ทำให้ตึกแถวบริเวณตรงข้ามวัดมหาธาตุนี้ถูกไฟไหม้ไปทั้งแถบ จึงได้มีการสร้างใหม่ในลักษณะใกล้เคียงกับของเดิม ตึกแถวเหล่านี้แม้จะมีการปรับปรุงและดัดแปลงไปบ้าง แต่ก็ไม่มากนัก พื้นฐานของตึกเดิมยังคงรูปแบบเดิมโดยเฉพาะในส่วนชั้นบนของตัวตึกจะคงรูปแบบของตึกเก่าไว้อย่างชัดเจน ส่วนบริเวณชั้นในของท่าพระจันทร์ตามตรอก ซอก ซอย จะเป็นตึกแถวค่อนข้างเก่า

และปลูกกันอยู่อย่างแออัด บางส่วนยังเป็นตึกครึ่งตึกครึ่งไม้ รวมทั้งแนวตึกแถวชั้นในที่ขนานกับแนวแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย ซึ่งตรงข้ามกับแนวตึกแถวที่ขนานกับแม่น้ำนี้ จะมีเพิงขายอาหารเรียงรายอยู่ โดยถูกคั่นกลางจากแนวตึกแถวด้วยทางเดินเท้าตรงกลาง ซึ่งเพิงขายอาหารริมน้ำเหล่านี้เพิงมาปลูกสร้างได้ไม่นานนัก แต่เดิมบริเวณที่เป็นเพิงขายอาหารริมน้ำ จะเป็นรั้วสังกะสีกั้นอาณาเขตระหว่างท่าพระจันทร์กับแม่น้ำเจ้าพระยาต่อมาได้มีการทลายรั้วและปลูกสร้างเพิงยื่นลงไปแม่น้ำ เพื่อเป็นจุดชมวิว สำหรับลูกค้าที่ต้องการสุนทรีภาพทางสายตา และได้มีการต่อเติมเพื่อให้สมบูรณ์ขึ้น มีการสร้างหลังคา กันแดด กันฝน และแนวไม้ประดับให้งดงาม เพื่อดึงดูดลูกค้า

ส่วนของถนนพระจันทร์จากหัวมุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปจนถึงท่าน้ำเจ้าพระยา ความยาวประมาณ 100 เมตร ถนนช่วงนี้สั้นๆ นี้ ปัจจุบันรถยนต์ผ่านเข้าไปไม่ได้ เพราะมีการปรับพื้นที่ระหว่างถนนกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใหม่เป็นลานเอนกประสงค์ที่สูงจากพื้นถนนเดิม มีหาบเร่แผงลอยขายของกินและเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เต็มพื้นที่ถนนและบริเวณลานเอนกประสงค์เลย รถยนต์ ดังนั้นส่วนของถนนพระจันทร์นี้จึงมีสภาพเหมือนซอยมากกว่าถนนจริง ๆ แล้วซอยที่จะถือว่าเป็นซอยแรกของท่าพระจันทร์คือ ซอยกลาง ซอยนี้เป็นซอยที่ขนานกับถนนพระจันทร์ ปากซอยอีกฝั่งหนึ่งจะอยู่ติดกับร้านขายหนังสือใหญ่อีกฝั่งหนึ่งจะอยู่ติดกับแผงขายของเบ็ดเตล็ด ถ้าคนต่างถิ่นที่ไม่ได้ผ่านไปมาท่าพระจันทร์เป็นประจำ แล้วไม่สังเกตให้ดี จะไม่ทราบว่า มีซอยอยู่ตรงบริเวณนี้ เพราะแผงขายของปากซอยแขนงของไว้สองข้างทาง มีทางเดินทะลุเข้าไปข้างในได้ ซอยกลางนี้เองที่เป็นซอยเก่าแก่เป็นที่รู้จักกันดีแถบท่าพระจันทร์เพราะเป็นซอยที่มีร้านค้า และร้านขายอาหารหนาแน่นมากที่สุดในแถบนี้ในอดีต และมีร้านขายผลไม้สด และของแห้ง ของเค็ม ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อของท่าพระจันทร์ เป็นซอยที่มีคนเก่าแก่อาศัยอยู่มากที่สุด แต่ปัจจุบันซอยกลางถูกปรับปรุงให้ใหม่ขึ้นโดยยังคงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตัวอาคารไว้เช่นเดิม แต่ร้านขายอาหารที่เคยคึกคักหนาตา กลับเบาบางลงเหลือเพียงไม่กี่ร้าน บางร้านก็แปรสภาพจากร้านขายอาหารมาเป็นร้านขายสินค้าอื่น ซอยที่สอง มีชื่อเรียกเป็นทางการว่าตรอกนคร ซอยนี้ ปากซอยจะขายขนมเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เช่น ขนมฝรั่งกุฎีจีน ขนมเปี๊ยะ ขนมถาดต่าง ๆ ถัดไปจะเป็นร้านขายก๋วยเตี๋ยว เมื่อหันหน้าเข้าไปในซอยนี้ ทางด้านขวามือจะเป็นด้านหลังของห้องแถวต่าง ๆ ในบริเวณซอยกลาง ด้านซ้ายมือจะเป็นร้านขายเครื่องหนัง ขายรองเท้า และเป็นบางส่วนของตลาดพระเครื่อง ซอยที่สาม คนทั่วไปมักเรียกว่าซอยโรงน้ำแข็ง ส่วนคนเก่าแก่จะเรียกว่าตรอกสว่างเพราะในอดีตเคยเป็นที่ตั้งของตำหนักเจ้าจอมสว่าง คนเลยเรียกติดปากว่าตรอกสว่าง ซอยนี้เป็นซอยที่ผ่านกลางตลาดพระเครื่อง และ

ยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าแม่ทับทิมศาลเจ้าเก่าแก่ของชุมชนที่ผูกพันคนกลุ่มหนึ่งในชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น ซอยที่สี่เรียกว่าตรอกสนามพระ ในซอยนี้ส่วนใหญ่ผู้อาศัยจะประกอบอาชีพหล่อพระพุทธรูปบ้าง เป็นร้านเสริมสวยบ้าง พื้นที่บางส่วนซึ่งเป็นพื้นที่ของเอกชนกลายเป็นที่ปลูกสร้างอพาร์ทเมนต์ที่ทันสมัย ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนท่าพระจันทร์ ตรอกที่ห้าซึ่งเป็นตรอกที่แบ่งเขตแดนระหว่างท่าพระจันทร์และท่าช้าง มีชื่อว่าซอยมหาราชเพราะเป็นซอยที่เป็นทางเดินไปสู่ท่าเรือมหาราช ซึ่งเป็นท่าจอดเรือด่วน ในซอยนี้ปากซอยจะเป็นร้านขายดอกไม้ ถัดไปจะเป็นเพิงขายอาหารที่เรียงรายอยู่ตามฝั่งซ้ายของซอย ส่วนฝั่งขวาจะเป็นลานโล่ง ๆ ใช้ดำเนินกิจการรับฝากรถของเอกชน ซอยนี้เป็นที่ตั้งของภัตตาคารใหญ่ 2 แห่ง ท่าຍສອຍມີທາງເດີນທະລຸໄປເຖິງສອຍທີ່ສີ່ຫຼືສອຍທີ່ຫຼົ່ງເຊິ່ງເປັນທີ່ຕັ້ງຂອງທ່າເຮືອທະຫຼົ່ງ-ສີລິຣາຊ

คนละฟากถนนของบริเวณท่าพระจันทร์ จะเป็นแนวกำแพงของวัดมหาธาตุ ซึ่งทอดยาวไปจรดเขตร่วมมหาวิทยาลัยศิลปากร ฝั่งวัดมหาธาตุนี้จะไม่ค่อยมีhabenແຮ່ແລງລອຍເໝືອນຝັ່ງຕຽງກັນຂ້າມ ຈາກການສອບຖາມໄດ້ຄວາມວ່າ ການທີ່ບໍລິເວນນ້ຳວັດມາຫຼາດູ່ມີຄ່ອຍມີhabenແຮ່ແລງລອຍ ເພາະໃນປີ 2533 ທາງວັດມາຫຼາດູ່ໄດ້ປະກາດຫ້າມຂາຍຂອງhabenແຮ່ແລງລອຍໃນບໍລິເວນວັດທັງບໍລິເວນທາງຫ້າມນ້ຳວັດດ້ວຍ ທັງນີ້ຜູ້ມີອຳນາດໃນວັດຕ້ອງການໃຫ້ເອກະຊົນມາທຳຮຸກຮົງໃຫ້ເຂົ້າທີ່ຈອດຣຄໃນວັດ ເພື່ອຈະໄດ້ຮັບສ່ວນແບ່ງໄປບຳຮຸກຮົງ ຈຶ່ງມີhabenແຮ່ແລງລອຍ ແລະໃຫ້ທີ່ທີ່ເຊິ່ງເປັນທີ່ຕັ້ງຂອງhabenແຮ່ແລງລອຍເປັນທີ່ຈອດຣຄ ດ້ານຂ້າງວັດຝັ່ງຂ້າງມາຫຼາດູ່ມີແຮ່ແລງລອຍໃຫ້ເຂົ້າທະຫຼົ່ງຂາຍຍາແຜນໂບຣາດ ຕຶກແຄວບໍລິເວນນີ້ຈະເປັນຮ້ານ ຮົງຟິມທີ່ເປັນຮູບແບບສະຖາປັດຍະກຳຂອງຕົວອາຄານສະຫ້ອນໃຫ້ເຫັນເຖິງຄວາມເກ່ເກ່ຍຢ່າງຂັດເຈນ

สภาพสิ่งก่อสร้างโดยทั่วไปในบริเวณท่าพระจันทร์ อย่างที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าสภาพเก่าแก่ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย สิ่งก่อสร้างโดยทั่วไปเป็นตึกแถว บริเวณส่วนข้างในจะเป็นตึกแถวครึ่งตึกครึ่งไม้ ซึ่งสภาพความเก่าแก่และค่อยข้างจะแออัดนี้เองทำให้เกิดกรณีไฟไหม้แถบท่าพระจันทร์บ่อยครั้ง ถัดจากท่าพระจันทร์ขึ้นไปใกล้ๆท่ามหาราช ติดกับชุมชนท่าวังหน้าจะเป็นที่ตั้งของแฟลตทหารบก

ที่ตึกแถวบริเวณท่าพระจันทร์มีสภาพเก่าแก่แออัดมีการเปลี่ยนแปลงน้อย อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในรายที่แข่งกิจการให้คนอื่น ผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่อาจจะปรับปรุงสภาพร้านให้เหมาะสมกับกิจการของตัวเอง เช่น ร้านขายของเบ็ดเตล็ด เมื่อจะเปลี่ยนมาทำกิจการร้านถ่ายรูปต้องมีการปรับปรุงสภาพร้านให้ทันสมัยขึ้น เพื่อดึงดูดลูกค้าให้เข้าร้าน ซึ่งต่างจากแหล่งการค้ากลางใจเมืองอื่น ๆ ที่มักจะมีการปรับปรุงสภาพร้านให้สวยงามทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อการแข่งขันแย่งชิงลูกค้า การที่ร้านค้าแถบท่าพระจันทร์มีสภาพเก่าและไม่ค่อยมีการปรับปรุง

สภาพของร้าน ไม่ได้หมายความว่าร้านค้าในย่านนี้จะไม่มีการแข่งขันกัน แต่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากที่ท่าพระจันทร์ตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ และอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวังซึ่งการก่อสร้างต่อเติมอาคารในบริเวณนี้ค่อนข้างจะเข้มงวดมาก เช่น ไม่สามารถก่อสร้างตึกสูงได้ เพราะจะบดบังพระบรมมหาราชวัง และไม่สามารถก่อสร้างตึกรูปทรงแปลก ๆ สีสันสะดุดตาได้เพราะจะทำให้เสียทัศนียภาพ อีกประการหนึ่ง ห้องแถวบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นที่เช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และวัดมหาธาตุ เจ้าของร้านจึงไม่อยากจะดัดแปลงร้านมากเท่าไร ถ้ายังดัดแปลงมาก สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และวัดมหาธาตุจะคิดค่าเช่าเพิ่มมาก จึงทำให้แถบนี้ไม่ค่อยมีร้านค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยของย่านใจกลางเมือง แต่ปัจจุบันมีร้านอาหารประเภท Fast Food หรือร้านค้าสมัยใหม่เพิ่มขึ้น เช่น ร้าน Seven Eleven ที่เปิดขายสินค้าตลอด 24 ชั่วโมง ร้านไอศกรีม ร้านบะหมี่ญี่ปุ่น ร้าน KFC คลินิกแพทย์ผิวหนัง เป็นต้น ซึ่งมาเปิดกิจการโดยยอมเสียค่าเช่าในราคาแพง เพราะผู้บริโภคส่วนใหญ่ในบริเวณนี้คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังซื้อสูงมาก นอกจากนั้นยังมีข้าราชการ พนักงานธนาคาร และบริษัทห้างร้านบริเวณใกล้เคียงมาใช้บริการมาก

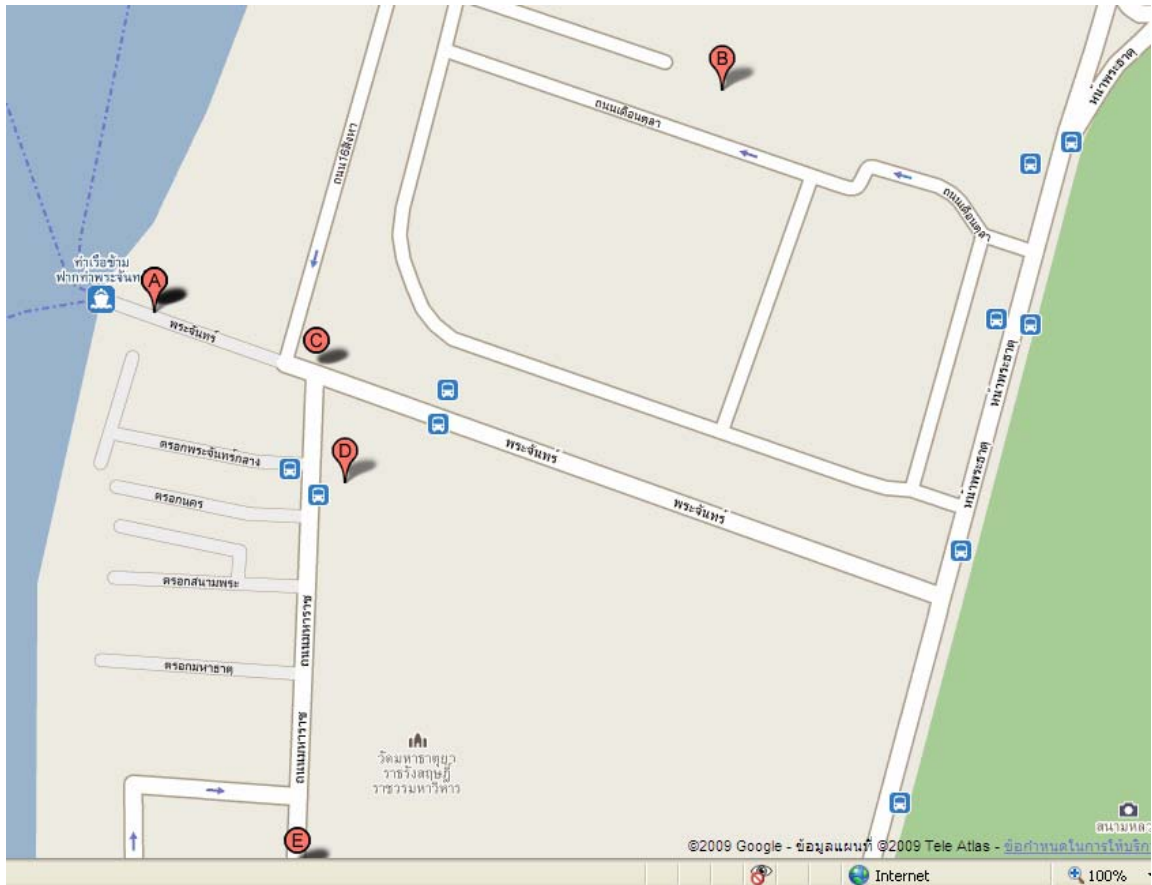
ภาพที่ 3.1

แผนที่แขวงพระบรมมหาราชวัง

ที่มา : www.thaitambon.com

ภาพที่ 3.2

ที่มา : www.google.co.th

3.2.4 การถือครองที่ดินในชุมชน

การถือครองที่ดิน ในบริเวณชุมชนท่าพระจันทร์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ที่เช่า และที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งที่ดินที่เช่านี้มีหลายเจ้าของด้วยกัน เจ้าของที่เช่าส่วนแรกคือวัดมหาธาตุ ซึ่งจะเป็นเจ้าของตึกแถวบริเวณตึกแถวริมถนนบริเวณป้ายรถเมล์ท่าพระจันทร์ ตรงข้ามกับกำแพงวัดมหาธาตุ และตึกแถวที่อยู่ในซอย เช่น ซอยที่สี่ เจ้าของที่เช่าในส่วนที่สองคือสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์คือ บริเวณตึกแถวที่อยู่ในซอยเกือบทั้งหมด ตึกแถวริมน้ำ และตึกแถวติดถนนพระจันทร์ ซึ่งเป็นถนนที่เป็นทางเดินไปท่าน้ำท่าพระจันทร์ ถนนบริเวณนี้ห้ามรถวิ่งผ่าน เป็นถนนสั้น ๆ จึงเหมาะสมจะเป็นที่ตั้งหาบเร่แผงลอย โดยตั้งกันทั้งในตัวพื้นถนน และบริเวณทางเท้ากันเลยทีเดียว จึงอาจกล่าวได้ว่าสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่รายใหญ่ในชุมชนท่าพระจันทร์

เจ้าของที่เช่ารายที่สามคือ เอกชนเจ้าของท่าเรือริมน้ำแถบท่าพระจันทร์ทั้งหมด ที่ดินของเจ้าของที่รายนี้คือที่บริเวณท้ายซอยที่สี่ คือบริเวณที่ดินติดริมน้ำ ส่วนหนึ่งเจ้าของที่จะให้เช่าทำแผง และร้านขายอาหาร อีกส่วนหนึ่งเจ้าของปลูกสร้างอพาร์ทเมนต์ให้คนเช่า นอกจากนั้น ยังมีที่ดินซอยมหาราชที่เจ้าของให้เช่าทำแผงลอยขายอาหาร

ที่ดินอีกส่วนหนึ่งเป็นที่ดินส่วนบุคคลคือ เจ้าของร้านเป็นเจ้าของเอง ที่ดินลักษณะนี้จะมีจำนวนน้อย มีไม่กี่ห้อง คือบริเวณตึกแถวริมถนนตรงข้ามกำแพงวัดมหาธาตุติดกับมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือตั้งแต่ปากซอยที่สี่ไปจนถึงตึกแถวที่อยู่เกือบจะถึงปากซอยมหาราช

ในส่วนที่ดินที่เป็นที่เช่า ส่วนที่เป็นของวัดมหาธาตุและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นั้น เจ้าของสามารถเช่ากรรมสิทธิ์ให้คนอื่นได้ โดยในแต่ละเดือนผู้เช่าจะเสียค่าเช่าเพียงเล็กน้อย แต่ถ้ามีคนมาขอเช่าช่วงจากเจ้าของเดิม ค่าเช่าจะแตกต่างกันไป ตามความพอใจของผู้ให้เช่า (ภาวีวรรณ นรพัลลภ, 2535)

3.2.5 การประกอบอาชีพ

อาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่คือการประกอบอาชีพค้าขาย และบริการ นอกจากนั้นยังมีร้านขายของเบ็ดเตล็ด ร้านถ่ายรูป ร้านขายยา ร้านขายรองเท้า ร้านขายเครื่องหนัง แผงลอยขายเครื่องประดับ ขายเสื้อผ้า ร้านขายหนังสือ ร้านขายยาแผนโบราณ นอกจากนั้น มีการประกอบอาชีพบริการ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า และกิจการหมอดู ซึ่งเป็นสิ่งที่ลือชื่อของท่าพระจันทร์

ดังนั้น การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนที่อยู่ในชุมชนท่าพระจันทร์คือ การค้าซึ่งเหมือนกับชุมชนใจกลางเมืองอื่น ๆ ที่เหมาะที่ทำการค้ามากกว่าที่จะทำเป็นท๊ออยู่อาศัย อย่างไรก็ตามยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าพระจันทร์ แต่ไม่ได้มีอาชีพค้าขายหรือบริการ คนกลุ่มนี้จะมีอาชีพรับราชการบ้าง เป็นลูกจ้างบริษัทเอกชนบ้าง คนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งคือลูกหลานของเจ้าของร้านค้าที่ได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาสูง ๆ เมื่อเรียนจบแล้วมักจะไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ไม่ได้ดำเนินกิจการต่อจากครอบครัว โดยเฉพาะในกลุ่มคนไทยที่ถือค่านิยมว่าต้องส่งเสริมให้ลูกหลานรับราชการ ซึ่งต่างจากในกลุ่มคนจีน ที่มีอยู่บ้างที่ลูกหลานที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ แล้วยังต้องมาช่วยครอบครัวดำเนินกิจการ พวกลูกหลานของร้านค้าเหล่านี้ คนที่ยังไม่มีครอบครัวก็มักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ในชุมชนต่อไป เมื่อแต่งงานแล้วจึงจะแยกครอบครัวออกไปอยู่นอกชุมชน นอกจากนั้นก็ยังมีความที่มาจากเช่าอพาร์ทเมนต์อยู่ ซึ่งพวกนี้ไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขาย (ภาวิวรรธ นรพัลลภ, 2535)

3.3 ลักษณะของหาบเร่แผงลอยที่ท่าพระจันทร์

ท่าพระจันทร์ก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ที่มีหาบเร่แผงลอยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปทั้งบริเวณทางเข้า และบ้างก็ขายที่พื้นถนน จากการสำรวจสถิติของหาบเร่แผงลอย บริเวณท่าพระจันทร์ เดือนกุมภาพันธ์ 2535 ปรากฏว่ามีหาบเร่แผงลอยถึงเกือบ 80 เจ้า (ภาวิวรรธ นรพัลลภ, 2535) หาบเร่แผงลอยทั้งหมดจะขายอาหารประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกับข้าวสำเร็จรูป ขนม ผลไม้ ของกินเล่น รองลงมาก็พวกขายเสื้อผ้าและเครื่องประดับเล็ก ๆ น้อย ๆ ของผู้หญิง มีโต๊ะรับพยากรณ์โชคชะตาให้กับลูกค้าที่สัญจรผ่านไปมา ซึ่งลูกค้าส่วนมากมักจะเป็นนักศึกษาหญิง ปัจจุบันการค้าขายเปลี่ยนไปบ้างดังจะกล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

โดยทั่วไปกลุ่มหาบเร่แผงลอย จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้ามาขายของที่บริเวณท่าพระจันทร์ โดยแต่ละเจ้าจะเสียไม่เท่ากันตั้งแต่ 300 บาทต่อเดือนขึ้นไป และมีบางคนอาจให้ตั้งของขายได้ฟรีในการอยู่ร่วมกันของหาบเร่แผงลอย จะต้องมีความเกรงใจในการอยู่ร่วมกัน โดยแต่ละคนจะต้องปฏิบัติตาม หากใครละเมิดจะถือว่าเป็นคนไม่ดี และไม่เป็นที่ยอมรับในกลุ่ม เช่นกฎข้อแรกเวลาตั้งแผงลอย ห้ามตั้งเหลื่อมล้ำกัน และห้ามกินที่ของร้านอื่น นอกจากนั้นทุกคนจะต้องช่วยกันรักษาความสะอาด

หาบเร่แผงลอยเหล่านี้ จะมีรายได้ค่อนข้างดีในแต่ละวัน โดยเฉพาะกลุ่มที่ขายอาหาร เพราะลงทุนไม่มากนักแต่ก็ได้กำไรเป็นเท่าตัว แต่ถึงแม้จะมีรายได้ดีอย่างไรก็มักจะมีรายได้ไม่พอใช้ ต้องกู้หนี้ยืมผู้อื่น สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การเล่นการพนันเล็ก ๆ น้อย ๆ รวมทั้งเล่นสลากกินแบ่งของรัฐบาลและใต้ดิน (ภาวิวรรธน์ นรพัลลภ, 2535)

ภาวิวรรธน์ (2535) อธิบายว่า บรรยากาศและสภาพของกิจกรรมในแต่ละวันของชุมชน สภาพชีวิตในชุมชนเริ่มต้นในตอนเช้า ประมาณ 6 นาฬิกา แผงลอยขายของที่เป็นสัญลักษณ์ของยามเช้า เช่น ขนมครก และ น้ำเต้าหู้ เริ่มออกมาขาย นอกจากนั้นยังมีแผงลอยขายอาหารชุดสำหรับใส่บาตรขายหลายร้าน ตอนสาย ชุมชนจะมีคนคับคั่งขึ้น มีคนที่ข้ามเรือมาจากฝั่งธนบุรี ที่จะไปทำงานฝั่งพระนคร แต่คนเหล่านี้มักจะไม่ค่อยได้แวะซื้อสินค้าและบริการที่ทำพระจันทร์มากนัก เพราะต้องมีการกิจรีบเร่งไปทำงาน ทำพระจันทร์จะเริ่มมีชีวิตชีวาจริง ๆ ก็ประมาณ 8 นาฬิกา เพราะนักศึกษาธรรมศาสตร์เริ่มมามหาวิทยาลัยและจะมีคนมากที่สุดในช่วง 11 โมงเป็นต้นไป ไปจนถึงเกือบ 14 นาฬิกาและช่วงบ่าย 16-20 นาฬิกา ก็เริ่มมีคนมาอีกช่วงหนึ่ง หลังจากนั้น แผงลอยต่าง ๆ จะเริ่มเก็บร้าน รวมทั้งร้านค้าต่างๆ ที่เปิดขายด้วย และตั้งแต่ 21.00 นาฬิกาเป็นต้นไป ทำพระจันทร์จะเริ่มเงียบสงบ จะมีคนอยู่บ้างตามร้านข้าวต้มก๊วย ร้านเหล้า เป็นต้น

ความสัมพันธ์อีกประการหนึ่งของคนในชุมชนทำพระจันทร์ ที่ค่อนข้างเป็นลักษณะพิเศษคือ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นเป็นพิเศษ ซึ่งต่างจากชุมชนเมืองทั่วไปที่ยึดมั่นในระบบเครือญาติน้อยกว่าชุมชนในชนบท ลักษณะเช่นนี้ปรากฏชัดเจนมาก โดยเฉพาะกลุ่มหาบเร่ แผงลอย ยกตัวอย่างเช่น หมูปิ้ง แทบทุกเจ้าที่ขายบนถนนทำพระจันทร์ที่ทอดที่จะไปยังท่าเรือ (ถนนที่ขนานกับกำแพงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนคณะศิลปศาสตร์) เป็นพี่น้องกันหมด ยิ่งไปกว่านั้น เจ้าปลาหมึกปิ้งก็เป็นญาติกับเจ้าขายผลไม้ เจ้าที่ขายน้ำผลไม้ก็เป็นญาติกับเจ้าที่ขายเสื้อผ้าข้าง ๆ การที่กิจการหาบเร่แผงลอยชนิดต่าง ๆ แพร่หลายในหมู่ญาติพี่น้องนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมที่สร้างผลกำไรให้พอสมควร (ภาวิวรรธน์ นรพัลลภ, 2535)

โดยสรุปแล้วสภาพความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทำพระจันทร์ ภายนอกจะเหมือนมีลักษณะชาเย็น ต่างคนต่างอยู่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ต่างมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่ แต่ความช่วยเหลือนี้มีได้มีให้แก่คนในชุมชนทั่วไป ในลักษณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น คนในสังคมชนบท แต่ความช่วยเหลือจะมีให้ในกลุ่มคนใกล้ชิด หรือในกรณีที่ได้รับการร้องขอเท่านั้น (ภาวิวรรธน์ นรพัลลภ : 2535)